

УДК 159.923.2:331.43

ЗМІНА СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ ПІД ВПЛИВОМ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ

*Яринич В. А., Львівський державний університет безпеки
життєдіяльності, Гуманітарний факультет, напрям підготовки
«Практична психологія»*

*Гнатюшин І.Л., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
практичної психології та педагогіки Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності*

Кінець ХХ початок ХХІ століття характеризується значним технологічним прогресом, розвитком економіки, науки та культури. Процеси розвитку суспільства принесли чимало позитивних змін у життя громадян. Та, окрім прогресу та вдосконалень, нові часи несуть з собою і нові проблеми.

Нині, в умовах постійних екстремальних ситуацій, людина постійно зазнає негативних впливів на психіку, які приводять до психологічних змін в структурі особистості. Процес самореалізації особистості зазнає детермінантного впливу постійних соціальних, політичних, духовних, інформаційних криз та революцій.

Метою наших тез є: проаналізувати негативний вплив сучасного суспільства на структуру особистості та запропонувати шляхи ліквідації таких наслідків.

У сучасній психології нараховується десятки теорій особистості. Структура особистості була і залишається предметом вивчення багатьох науковців. К. Роджерс описував особистість в термінах “самості” як “організовану довгострокову суб’єктивно сприймаючу сутність, серцевину наших переживань” [5, с.116]. І. Кон розглядав особистість як соціальну властивість індивіда [6, с.470]. За Р. Немовим, “особистість – це людина взята в системі таких психологічних характеристик, які суспільно зумовлені і проявляються в суспільних за природною зв’язках і відносинах, є стійкими і визначають моральні вчинки людини, які мають істотне значення для неї самої і тих хто її оточує” [7, с.278].

Важливим чинником, який впливає на структуру особистості є суспільство. Зокрема, суспільно-економічна ситуація в країні, оскільки здебільшого суспільні настрої людей на сьогоднішній день багато в чому визначаються економічними очікуваннями. Економічні проблеми загострюють суспільні конфлікти, підвищують розшарування суспільства, сприяють зростанню нестабільності. Така ситуація зумовлює екстремальні умови життєдіяльності.

Дослідники вважають, що підчас діяльності в екстремальних умовах відбуваються виражені зміни психологічних особливостей особистості. В. Лебедев при дослідженні особистості в екстремальних умовах виділив наступні компенсаторні психологічні механізми адаптації індивіда до стресових умов: порушення самосвідомості, наявність афективних реакцій, просторових ілюзій, дезгармонійність рухової діяльності, наявність зверхцінних ідей [4,с.278], що на нашу думку детермінує розвиток патологічних змін в структурі особистості. І.І. Кутько, С.І. Табачников та інші відмічають серед населення країн СНД, зокрема працівників небезпечних видів промисловості, наявність стійкої тенденції до збільшення можливих форм психічних розладів з факторами яких є дизгармонійна структура особистості, хронічні самочинні захворювання, психоемоційне перенапруження, кліматичні порушення, що детермінують психопатичний розвиток та дезадаптацію особистості [2].

Проблема виявлення різних аспектів індивіда в кризовому суспільстві за останні два десятиліття в Україні стала особливо актуальною та знайшла своє відображення в наукових дослідженнях життєвих криз особистості, як суб'єкта соціальних змін, суспільних криз та життєвих стратегій індивіда, проблеми душевної гармонії особистості в умовах духовної кризи суспільства. О. Злобіна, розглядаючи суспільну кризу та особливості адаптивної поведінки, виділяє різні стратегії подолання труднощів, вона зазначає, що "соціальна нестабільність переживається як хронічний стрес, бо під загрозу потрапляють смисложиттєві цінності людини" [1, с.28-36].

Щоб захистити і зберегти дійсно особистісно значуще людина вдається до стратегій подолання труднощів:

- стратегія когнітивного типу полягає у намаганні логічно осмислити ситуацію і чітко усвідомити можливі втрати;
- стратегія емоційного типу спрямована насамперед на те, щоб опанувати свої почуття і відновити емоційний баланс;
- стратегія прагматичного типу базується на практичних діях з метою подолання кризової ситуації [1,с. 37].

В поведінці населення фіксуються всі ці типи стратегій. Однією з ключових проблем в ситуації нестабільності є збереження цілісності "Я-концепції" і водночас її необхідна адаптація до умов суспільної кризи. Різні підструктури "Я-концепції" ("актуальне-Я", "потенційне-Я", "динамічне-Я", "ідеальне-Я") по різному підпадають під вплив фруструючих факторів. Найінтенсивнішого впливу зазнає «ідеальне-Я». Дезадаптивні стратегії пов'язані як з намаганням зберегти «ідеальне-Я» за рахунок модифікацій «Я-динамічного» і «Я-активного», так і навпаки.

Неможливо оминати факт трансформації мотиваційних компонентів самореалізації. Вона характеризується деформацією в

структурі мотивації, руйнуванням високих значущих для людини цінностей, виникненням додаткових аспектів ціннісної кризи, необхідністю змін провідних мотивів.

Адаптуючись до сучасного суспільства людина прагне до самореалізації, але в сучасному нестабільному суспільстві з різного роду проблемами, які здійснюють активний вплив на людину, віднайти свій шлях самореалізації не так легко. Особливу роль в такій ситуації починають відігравати різного роду релігійні та громадські об'єднання, бізнес-організації мережевого маркетингу. Наприклад, останні у своїй практичній діяльності активно використовують дослідження формування та розвитку особистості. І на перший погляд особистість отримує відчуття успішності. Відчувши себе відкритою для майбутнього успіху, людина складає таку життєву програму, в якій чітко окреслюються етапи самореалізації. Основна проблема в тому, що прагнення досягти успіху через матеріальне забезпечення стає основною цінністю в її житті, заміщуючи собою інші духовні цінності, пригальмовуючи розвиток потреб в самореалізації. Суспільство потребує усвідомлення, що життя кожного не суворо детермінований процес, адже людина мусить постійно самоідентифікуватися із соціальною динамікою, у яку вона включена, водночас зберігаючи свою індивідуальність та смисложиттєві цінності.

Сучасні дослідники, аналізуючи проблеми існування людини та перспективи її розвитку, створюють способи корекції таких соціокультурних процесів, як формування, саморозвиток та самореалізація особистості. Наприклад В. С. Семенов виділяє такі необхідні та актуальні напрямки розвитку людини як особистості з життєвим орієнтиром: «Бути», а не «Мати», духовно-моральні пріоритети з опорою на високі цінності [9, с.33].

Сучасна наука має чимало напрямів психокорекції різних негативних станів. Важливими, на нашу думку є такі: психодинамічний, який у центрі має поняття, пов'язані з динамічними аспектами психіки, а саме мотивами, захопленнями, бажаннями, які забезпечують функціонування і розвиток особистісного "Я"; поведінковий напрям, коріння якого відходять в біхевіоризм; теорії представників гуманістичної психології.

Таким чином, психологічні проблеми особистості потребують вирішення. Першочергового значення набуває розвиток психологічної культури кожного, турбота про своє психічне здоров'я, вміння виходити з кризи, допомагати близьким. На нашу думку, такі знання необхідні у сучасному суспільстві, в якому тривають постійні глобалізовані трансформаційні процеси, основними ознаками яких є кризовість, невизначеність, нестабільність. Основний напрямок психокорекції негативних психічних станів нації від екстремальних ситуацій полягає в

роботі, спрямованій на формування гармонійної структури особистості, розвиток когнітивної, ціннісно-сміслової сфери, формування активної життєвої позиції особистості, прагнення до саморозвитку та самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Злобіна О. Регуляції соціальної поведінки в ситуаціях суспільної нестабільності: концептуалізація предметного поля дослідження [Зб. наук. праць] / О.Злобіна // Соціальні виміри Вип. 3 (14). – К.: ІС НАНУ– “Азбука”, 2011. – С. 28–38.
2. Кутько І.І., Табачников С.І., Долганов А.І., Панченко О.А. Медико-психологічне забезпечення безпеки та надійності роботи персоналу атомних електростанцій. – К.: Здоров'я, 1994. – 227 с.
3. Козаченко Л.М. Чи дозволяє сучасний стиль життя зберегти особистісну ідентичність? / Л.М. Козаченко // Філософська думка. – 2000. – № 2. – С. 56–71.
4. Лебедев В. И. Личность в экстремальных условиях / В.И. Лебедев. – М.: Политиздат, 1989. – 304 с.
5. Максименко С. Д. Загальна психологія. / За загальною редакцією академіка С. Д. Максименка: Підручник. – М.: Вінниця. Нова Книга, 2004. - С. 44–163.
6. Маклаков А. Г. Общая психология: Учебник для вузов / А. Г. Маклаков. – СПб.: Питер, 2012. – С.470–490.
7. Немов Р.С. Практическая психология: Учеб. Пособие / Р.С. Немов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – С.263–278.
8. Сидорина Т.Ю. Философия кризиса / Т. Ю Сидорина. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 456 с.
9. Семенов В.С. О перспективах человека в XXI столетии / В.С. Семенов // Вопросы философии. – 2006 – № 9. – С. 26–37.

УДК 159.98

PSYCHOLOGICAL CORRECTION OF EXTRAORDINARY FACTORS INFLUENCE ON A RESCUER PERSONALITY

*Ippolitov A.T., Lviv State University of Life Safety,
Humanitarian Faculty, Speciality «Practical Psychology»
Krivopys'hyna O.A., Doctor of Psychological Science, Assistant Professor, head
of practical psychology and pedagogics department of Lviv State University of
Life Safety*

In the psychological rehabilitation all victims of emergency situations as well as medical personnel and rescue workers are involved. Psychological assistance for victims is provided by different specialists: doctors (psychiatrists, psychotherapists), psychologists. Moreover, as the experience of different countries of the world shows, the most fruitful is an